

A desconfiada señora, sen dirixirme a palabra, apartouse para permitirme entrar. Había algo de fatalidade no seu comportamento, como se dalgunha maneira non quixese sentirse cómplice na maldade. Aquela actitude pasiva quería poñer énfase no feito de que ela estaba alí formando parte dun proceso que non respondía á súa vontade. Era simplemente unha parte máis dun mecanismo que eu activaba, se verdadeiramente estaba disposto a entrar e poñer en marcha a maquinaria. Tratábase dunha muller repoluda, que pasaba amplamente dos cincuenta anos e vestía uniforme. Como o gusto é opinable e está suxeito ás modas moito máis alá do que queremos crer, silenciarei a miña opinión persoal respecto ao conxunto do seu vestiario. Unicamente direi que me produciu unha impresión ambigua. Nas telas predominaba o negro e non podería asegurar se estaba diante dunha muller vestida de enfermeira ou de criada. Quizais se trataba das dúas cousas, quizais o seu uniforme era resultado do aproveitamento de restos dun vestiario procedente de épocas pretéritas, con maior esplendor económico e, consecuentemente, maior especialización laboral na empresa.

Aínda ignorante do meu destino, entrei por un corredor angosto e escuro, cuberto de portas pechadas como segredos, que invitaban a avanzar máis e máis na tobeira. Ao fondo, o corredor xiraba á esquerda en ángulo recto, pero seguía reberetado de portas pechadas, a excepción dunha delas, situada no extremo dereito, pola que entraba a luz da rúa. Como a criada falaba tanto como falaba a enfermeira, seguí avanzando cara á luz. Daquela a muller parou diante da porta que se atopaba no ángulo do corredor e falou con

toda a dozura de que era capaz.

–Aquí –dixo mentres abría a porta.

Esperou ata ver como entraba docilmente sen molestarse en finxir un aceno de sorriso como é costume facer nesas situacións, pero iso tampouco espertou as miñas sospeitas. Non podía imaxinar que se non sorría era porque sabía demasiado ben o que me esperaba. Supoño que os gardas do coliseo romano evitarían o sorriso cando conducían os cristiáns á area, sabedores de que os leóns esperaban por eles.

Entrei. A sala de espera era de tamaño mediano. Tería uns dezaseis metros cadrados. Había unha mesa baixa no centro e as catro paredes estaban completamente cubertas de cadeiras baleiras. Volvín razoar de forma positiva, aínda que sería mellor dicir temeraria. Aínda estaba a tempo de escapar correndo daquela trampa, pero a total ausencia de clientes, en vez de resultar alarmante, pareceume unha sorte. Pensei que iso evitaría a clásica e tediosa espera das consultas médicas e sentei alegremente, disposto a botarlle un ollo ao periódico que acababa de comprar. Era luns, e por primeira vez na temporada, aquela fin de semana o Deportivo alcanzara o primeiro lugar na liga. Apeteciame gozar do momento e comecei a ler o artigo que pormenorizaba o calendario das cinco últimas xornadas para os tres aspirantes ao título. Non fixen caso do vetusto papel pintado nin do mobiliario escangallado. Como levaba a prensa, nin sequera tiven tempo de botar un ollo ao revisteiro. Seguramente habería exemplares ilustrados retratando a voda de Rainiero de Mónaco cunha coñecida artista cinematográfica, dos primeiros pasos do home na lúa

ou do famoso baño dun ministro franquista na praia de Palomares. Pode ser incluso que só puidese descubrir unha chea de fotocopias de necrolóxicas publicadas nos periódicos, ou atestados policiais sobre mortes violentas. Calquera sabe como traballa a mente dun psicópata. Pero só tiveron tempo de comprobar o que xa sabía antes de ler o calendario, que a conquista da liga non sería fácil. En realidade nada resulta fácil na vida, e sempre se acaba perdendo algo.

A porta abriuse de novo e a limpadora da morgue indicoume sen palabras que chegara a miña hora. O son dos obreiros derrubando a casa, que permanecera amortecido na miña percepción, volveu facerse moi presente.

Seguín a muller polo escuro corredor cara ao cuarto luminoso. Entrou na salina do verdugo e sinalou unha cadeira de brazos tapizada de coiro, que tiña acaroadas varias bandexas móbiles, unha gran lámpada circular, unha cuspeira e non sei cantas cousas máis. Repentinamente comecei a sospeitar que estaba meténdome na mesma boca do lobo. A miña capacidade de observación seguía estando limitada, pero despois da confianza excesiva, empezaba a debilitarse polo medo. O certo é que non estaba preparado para aquilo. Eu só tiña unha pequena «pupa», aínda que bastante molesta, e cría que tras unha breve conversa recibiría a prescrición dun medicamento que, por unha cantidade máis ou menos abusiva, extirparía a miña dor. Supoño que todos somos un pouco inxenuos. Quizais máis adiante, neste acabado de estrear século vinte e un, a xenética e a química avancen o suficiente para facer realidade ese soño. Pero a medicina do século vinte, e era en pleno século

vinte onde estaba ancorada aquela sala de operación, avanzara a golpe de bisturí. Seguramente, nos últimos cen anos, se derramou máis sangue nos hospitais do mundo desenvolvido que en todas as pelexas, guerras e liortas do planeta.

Atónito e preocupado, observei como aquela muller ofrecía en silencio un babeiro de plástico. Se eu chegase alí coa única intención de cobrar o recibo da luz, seguramente recibiría o mesmo trato. Incapaz de argumentar que antes de tomar algunha decisión da que podería arrepentirme, gustaríame cambiar algunhas impresións co médico, accedín submisamente a colocar o babeiro. Moitas veces escoitei relatos que fan énfase na incomprendible pasividade das persoas que se deixan levar, sen o menor intento de amotinar, ao que finalmente significa para eles un matadoiro de calquera tipo. Creo que a razón dese comportamento está baseada a partes iguais na indefensión e na incapacidade para imaxinar ata que afastadas fronteiras pode chegar a crueldade humana.

A muller saíu, tan locuaz e confortadora como sempre, deixándome sentado e só na sala de tortura. Supoño que todo formaba parte do ritual. Deixábanme só para que a angustia se apoderase de min, para que vise cal era o meu lugar naquela cerimonia, para que baixase a cabeza e lle permitise ao sumo sacerdote facer o seu traballo sen atreverme a desafiar o seu poder. Inclinado cara a atrás, nunha postura na que resulta difícil defenderse, ofrecendo o meu ventre ao inimigo como un can vencido, observaba toda aquela maquinaria que glorificaba o esplendor da tecnoloxía do aceiro e a lidocaína e estiven a piques de deixarme levar

por un ataque de pánico. Todo o que vía era afiado e punzante. O mobiliario, que algún día fora moderno e esmaltado, deixaba ver diante dunha ollada medianamente atenta toda clase de escachados e detalles que delataban o paso dos anos. O ruído da obra engadía un ton simbólico de decaemento. Os golpes, dunha insistencia cruel, parecían unha sinfonía do desastre. Comprendín que estaba asistindo ao final dunha época e sentín certa tristura. A decadencia dos seres e das cousas adoita provocarme unha sensación de nostalgia. O malo era que non só asistía. En realidade participaba no proceso evolutivo, contribuindo a estender inutilmente no tempo os últimos instantes dun depredador cruel e asasino, aínda que en vías de extinción. Eu era unha vítima. Non se trataba de nada persoal. El, pola súa parte, aferrábase á súa forma de vida. Intentaba defender os intereses da súa especie, alleo ao feito de que xa estaba superada pola evolución. Desgraciadamente tiveron suficiente tempero para controlar o medo, e perdín outra ocasión para fuxir guiado pola intelixencia dunha actitude covarde.

Despois duns instantes de incerteza entrou un home cuberto cunha bata branca. Foi unha entrada carente de cerimoniais, como se a liturxia fose tan coñecida que non precisase de énfase ningunha para ser comprendida. Saudou ao pasar camiñando lentamente e foi xunto a un pequeno moble auxiliar para facer algunha manobra secreta. Aínda que estaba de costas, podía ver claramente que se trataba dun home maior, encurvado polo paso dos anos. Iso tranquilizoume un pouco. Imaxinei a súa enorme experiencia. Imaxinei a infinidade de casos moito máis complicados que o meu aos que se tería enfrontado na súa

traxectoria profesional e, sobre todo, confíei estupidamente na bondade que se lle supón á xente de idade avanzada. Pero a confianza durou os breves instantes nos que permaneceu de costas. Cando deu a volta vin o seu rostro sucado por engurras profundas como simas, engurras verticais e negras, que lle daban un aspecto sinistro, como de xuíz. Miroume aos ollos cunha expresión que me deixou desorientado. Achegábase ao sorriso, pero sen traspasar a liña que separa a alegría da tristura que produce contemplar a fatalidade. Non sei se pretendía ter un momento de simpatía co reo, unha sorte de convite a expresar a derradeira vontade, ou era simplemente un sorriso interior. Un sorriso de superioridade provocada pola contemplación do rostro do desgraciado que se dirixe ao martirio sen imaxinar a dimensión da dor que espera por el.

Apresureime a sinalar co dedeiro a fonte da miña desdicha, balbucindo de algunha forma que me doía desde o domingo. El fixo un xesto de comprensión e veu cara a min, pero non creo que escoitara. Coñecía perfectamente o seu deber e o que tivese que facer dependería unicamente da súa exploración. De sobra sabía que no patíbulo todos facían gala das súas mañas para escapar ao castigo. Finxían arrepentirse, dicían que xa non doía, pero el sabía que todo era falso.

Mirou a miña boca exactamente durante un segundo e trece centésimas e volveu á mesiña da ferramenta.

—É un flegmonciño. —a expresión volveu parecerme tranquilizadora. A utilización do diminutivo semellaba expresar levidade, pero quizais só se trataba da súa decepción ao comprender que a carnicería que se aveciñaba

sería de carácter menor. Eu, en vez de fuxir correndo como un covarde, seguía esperando como un parvo. Esperaba unha explicación mentres trataba de convencerme de que todo melloraría pronto. Quería crer que o medo pasaría rápido cando a dor que tiña na enxiva desaparecese polas artes do menciñeiro. El, pola contra, debía estar pensando que con tan pouco campo de acción, non conseguiría que o reo perdese o coñecemento coa dor e o medo.

Sen preguntar nada nin explicarme as posibles alternativas a un tratamento agresivo, veu cara a min traendo un spray nas mans e pulverizou na zona afectada como se a miña boca fose un elemento máis no seu altar, como se fose outra das súas ferramentas, un simple obxecto inanimado que alguén levara ao taller para ser reparado. Case de inmediato comecei a sentir a boca adormecida e un resaibo amargo deslizouse pola miña gorxa abaixo.

–Enxauguei a boca cunha solución de hexetidina cada catro horas, pero non me fixo nada. –dixen iso intentando chamar a súa atención sobre a miña responsabilidade e disposición para seguir un tratamento de forma disciplinada. Ademais cría necesario explicarlle os antecedentes para que a falta de información non torcese o seu xuízo. Pero aquel home non perdía o tempo en explicacións. Tampouco parecía partidario de tratamentos conservadores. El era, sen dúbida ningunha, un home de acción, aínda que quizais a palabra sádico resuma de forma máis precisa a súa personalidade.

Armado cun instrumento de aceiro rematado nunha punta torta comezou a palpar o flegmón. Ao principio palpaba suavemente, case como facía eu desde que empezara a molestarme o vultiño, pero como eu soportaba

estoicamente as manobras, apertou e apertou ata que viu o meu corpo obrar por min, obrigándome a botar a cabeza para atrás. Eu apertaba, aínda que doía, porque cría atopar algún tipo de alivio coa presión. El non sei para que o facía, pero o supoño; Quería medir a cantidade de dor que sufría e a miña capacidade para aguantalo. Naquel momento pensei inocentemente na coincidencia entre as nosas actitudes. Eu utilizaba a lingua e el un garfo de aceiro, pero como pensei que aquel sería o límite da dor ao que tería que enfrontarme, quixen crer que el palpaba igual que palpaba eu, porque os dous estabamos no mesmo bando.

–Doe, non? –dixo con certa sorpresa, como sentíndose defraudado de que eu tivese comezado a revolverme e retroceder sen darlle tempo a entrar en materia.

–Si –contestei reconfortado polo feito de ser consultado por fin. Aínda tiña esperanza de dar o meu consentimento para calquera cousa que tivese que ocorrer, pero o verdugo dirixiuse a un caixón cheo de pequenas xiringas hipodérmicas e colleu unha ao chou.

–Vou anestésialo –esa vez non se trataba dunha pregunta. As preguntas remataran cando escoitou dicir que doía. Con iso tiña bastante.

Vin achegarse a xiringa e vin perfectamente a agulla coa súa sección oblicua na punta. Sorprende pensar que un simple cilindro oco, diminuto e longo, permitira aos médicos dar un enorme salto cualitativo na administración de drogas. Este sinxelo instrumento inventado no século dezanove permite introducir no corpo, producindo unicamente unha leve molestia, calquera clase de substancias por vía intravenosa e intramuscular. Pero as enxivas non son veas

nin músculos. O verdugo pinchou inoculando o veneno unha vez, despois cambiou o lugar e volveu pinchar. A dor que producía o aguillón era intensa. Os meus músculos contraíanse, pero fixen un esforzo de concentración e puiden permanecer inmóbil, tratando de disimular o sufrimento. Salvo para determinadas personalidades que non alcanzo a comprender ben, a todos nos resulta ridículo pagar para que alguén nos faga dano; ademais existe certo prexuízo xeneralizado sobre o valor das persoas e a súa capacidade para aguantar os golpes sen queixarse, por iso cando nos magoan no momento de ofrecernos un servizo, case sempre finximos non sentir dor. Por iso resistín aquelas picaduras de alacrán. Penso que iso o enfureceu e fixoo picarme tres ou catro veces máis. Ao final xa non sentía a dor, pero a pulsión sobre o oso e a consciencia de que me estaban cravando un ferro nas enxivas, facíame estremecer.

–Pero agora xa non doe –asegurou, molesto diante dos meus inquietos movementos.

–Non.

Daquela retirouse de inmediato. Se non inflixía dor o traballo non pagaba a pena.

Deixoume tranquilo un momento para que me recuperase do atordamento. Esa técnica formaba parte do proceso. Deixándome descansar estíbese asegurando de que cando volvese empezar, a dor recuperaría toda a súa auténtica intensidade.

–A boca debe ter moitas terminacións nerviosas, verdade? –non sei se trataba de atopar algo no que ocupar a miña mente ou, simplemente, intentaba identificar ao verdugo cun perruqueiro; ese tipo simpático e falanguero

que mentres fedella na túa cabeza intenta facerche a experiencia agradable, e se por algunha estrañísima circunstancia te belisca durante algunha das súas manobras, desvélase en desculpas. Pero aquel home non se parecía en nada a un perruqueiro.

–Claro, a boca e moi sensible –pode ser que falase con sorna ou enfadado polos meus intentos de trivializar o seu ritual. A esas alturas comezaba a perder o equilibrio dos meus pensamentos. Volveu de novo xunto a min, coa súa mirada concentrada no garfo que levaba na man, e inclinouse sobre o seu obxectivo. Introduciu o ferro na boca e comezou a rascar o dente e a escravellar na enxiva con minuciosidade aleivosa. Eu nunca estivera nun dentista para unha operación dese tipo. Non sabía que cando hai inflamación as anestésias non son totalmente efectivas, pero el sabía de sobra e estaba disposto a gozalo. Xa non volveu preguntar se doía. Limitábase a comprobalo.

Ao principio notei con desagrado que a insensibilidade desaparecía pouco a pouco mentres el fedellaba no flegmón. As marteladas que chegaban retumbando nas paredes desde o piso de abaixo parecían caer sobre min como maldicións bíblicas. Sentía que todo podería caer derrubado dun momento a outro, arrastrándome ao inferno para sufrir un martirio eterno. A dor era cada vez máis e máis intensa. O psicópata seguía concentrado no seu traballo como se estivese só na súa sala de operacións, como se eu non estivese alí, ou simplemente, come se eu non fose máis que un obxecto.

As gotas de suor empezaron a brotar. Notábaas esvarando pola miña fronte como se levase correndo varios

quilómetros. Daquela deu un paso atrás, pero non era para retirarse, senón para sinalar a cuspideira e facer un xesto cominándome a utilizala. Eu obedecín. Non tiña forzas para outra cousa. Cría que cando cuspise expulsaría algún órgano, pero só botei un pouco de saliva manchada de sangue. Supoño que me fixo cuspir porque o sangue lle impedía observar a ferida debidamente e iso limitaba a plenitude do seu gozo. Unha vez despexado a campo de batalla volveu inclinarse e seguiu furgando en min coa determinación dun enterrador. Achegábase cada vez máis coa súa respiración acelerada polo esforzo, de modo que o seu alento fétido se introducía nas miñas fosas nasais provocándome náuseas. Pero a dor era tan intensa que non tiña forzas para vomitar. Cerraba os puños, cravándome as unllas nas palmas das mans, e os músculos das miñas pernas estaban tan contraídos que cría sufrir cambras. A dor era tan forte que estaba a piques de estoupar. Cría que non podería resistilo máis, pero aínda así non acababa e seguía sentíndoo. Quizais só se trataba de segundos pero a min pareceume unha eternidade.

Nese momento decateime de que volvía ser un neno. Os meus ollos debían reflectir o mesmo espanto que reflectían os ollos do meu fillo cando caía e levaba un golpe. Reflectían un terror prístino, elemental e eterno. Eses ollos eran a consecuencia dunha dor absoluta. Unha dor irracional que, sendo incomprendible, podería estenderse indefinidamente no tempo e polo tanto aterrar como só o lume do inferno pode aterrar.

Cando estaba a piques de perder a razón afastouse de novo, pero antes de que as gotas que esvaraban do meu rostro chegaran a chocar contra o escachado solo, xa estaba

de volta. Eu non quería miralo, pero non puideron evitar ver, de esguello, que traía unha tesoiriña nas mans.

A súa expresión podería considerarse a dun sádico ou a dun iluminado. En todo caso, era a de alguén que se deixaba levar por unha forza superior, que o empurraba a actuar de forma cega e maquinal.

Daquela meteu a tesoiriña na miña boca.

Pensei que unha vez posuído pola furia, aquel tipo era capaz de calquera cousa e estiven a piques de sufrir un ataque ao corazón. Apertei a lingua con todas as miñas forzas contra a base da cavidade bucal. Notei como manobrava para asir a súa presa e despois apertaba os dedos para rabenar a carne.

Mareado polo fedor do seu alento mireino a piques de botarme a chorar. Estaba disposto a pedirlle que me deixase marchar. Estaba disposto a ofrecerlle cartos se deixaba de curarme, estaba disposto a calquera cousa para saír do inferno no que me atopaba, pero daquela, sorprendentemente e sen ningún aviso, cesou a súa furia.

Sacudiu a tesoiriña sobre a cuspideira e miroume fixamente. Quizais se entenreceu ao ver as bágoas encher os meus ollos, ou pode ser que o feito de arrincar unha porción do meu ser, como un súcubo que arrinca a alma da súa presa, aplacase a súa ira. O certo é que encolleu os ombreiros ao tempo que alzaba as cellas. Volvía ter debuxado no rostro aquel sorriso triste, levemente insinuado, que non era quen de saír á superficie. Non era un xesto de desculpa. Máis ben semellaba significar algo como: «Hai que ver o dura que pode ser a vida». Non se consideraba culpable do que acababa de pasar. Miraba para min como se os dous fóssemos

espectadores dun suceso pouco agradable e polo tanto, como se estivésemos unidos polo destino que nos fixera contemplar xuntos unha fatalidade allea.

Botou auga nun vaso e deumo. Eu enxauguei a boca e cuspiín. Daquela vin o anaquiño de min que xacía abandonado na cuspideira, só un instante antes de que a corrente o afondase para sempre na rede pública de sumidoiros.

Torquemada perdera totalmente o interese en min. Como xa non podía cravarme ferros na boca ou arrincarme a pel a tiras deixei de interesarlle. Tiven que preguntarlle se debía tomar algunha cousa. Receitoume un antibiótico. Pero a min non me importaba unha posible infección futura. Na miña mente só había lugar para a dor que, mitigada desde que o diaño se afastara de min, era aínda moito máis intensa da que sufrira durante a fin de semana, e que me fixera ir ao médico en busca de remedio.

–E para a dor? –preguntei esperando que me ofrecese algo que o calmara de inmediato.

–Ten Termalgín na casa? –eu estaba morrendo pero o fulano suxería que un pouco de paracetamol podería obrar un milagre.

–Non sei, pero teño algo con ibuprofeno.

–Ah si, magnífico. O ibuprofeno. –daquela comprendín definitivamente que aquel vello era un sádico. Díxoo con resentimento, como se ese produto activo de tan recente aparición tivese un carácter profanador, como se estivese prohibido no seu mundo. Quizais pensou que eu sabía demasiado. Creo que sentiu frustración ao considerar que todo o traballo que fixera para inflixirme unha dor

auténtica e prolongada puidera ir ao garete pola mera inxestión dun antídoto. Ofendido pola miña desconsideración cara ao seu esforzo, reclamou de inmediato o cheque do seguro médico. Firmeino o máis rápido que puideron, intentando conter o meu pulso tremente.

–De todas as maneiras, non lle viría nada mal unha limpeza de boca –díxome– dentro dunha semana ou algo así, estaría ben que volvese para que lle dea un repaso a toda a dentadura.

Eu non podía crer o que estaba escoitando. Puideron ver a súa expresión cobizosa ao mirar os meus dentes. Parecía un adicto observando a fonte da súa adicción a través do cristal dun escaparate. Afortunadamente estaba demasiado acovardado para reaccionar. Doutro modo creo que podería chegara a cometer unha tolería. Non sei se os meus ollos lanzaron algunha mirada na procura de instrumentos punzantes, ou simplemente foi o odio que aquel monstro viu reflectido no meu rostro, pero viuse obrigado a matizar a súa proposta.

–Se quere –dixo como se semellante idea non tivese nada que ver coas súas ansias de ultratumba, senón coa miña propia inclinación morbosa cara ao masoquismo ritualizado– así evítanse posibles caries. Pero claro, cando pasa a dor, esquecémonos e ímolo deixando.

–Claro –dixen, e escapei a fume de carozo para non ter que darlle unha puñada.

Saín ao corredor. A dama de ferro non estaba á vista. Supoño que todos os clientes escapaban correndo en canto tiñan unha oportunidade e non se molestaba en acompañalos á porta. Xa non tiña idade para andar ás carreiras.

Baixei as escaleiras. A suor arrefriárase sobre o meu corpo e comezara a tremer. Os obreiros seguían traballando, pero tiveron a sensación de que agora todos me miraron escondendo unha risiña. Pregúntome cantas persoas verían subir dignamente a aquel piso para descender pouco tempo despois convertidos en coellos asustados.

Cando cheguei á rúa non vin a miña muller. A sensación de terror e desamparo que sentía multiplicouse. Non sabía que facer. Todo me resultaba estraño. A xente camiñaba indiferente, allea ás terribles actividades que se exercían impunemente en medio dun contorno civilizado. Chameina ao móbil. Estaba revolvendo na roupa da tenda máis próxima. A verdade é que tiña que estar ben confundido porque en estado normal sabería que había noventa e nove por cento de posibilidades de atopala alí. Cando me viu chegar comprendeu perfectamente que fora torturado.

–Estás branco. Qué che pasa?

Eu mirei o meu fillo, que estaba empeñado en aprender a andar dunha vez por todas e obrigaba a súa nai a percorrer sen rumbo toda a tenda, mentres aproveitaba para mirar unha falda, unha camisiña ou o que fose. Daquela recordei as súas miradas de medo cando choraba, pero nese momento estaba contento. Os seus ollos brillaban con toda a luz do universo e iso axudoume a recobrar o sentido do humor.

–Veña, imos rápido á farmacia que teño que chamar ao congreso xudeu mundial. Acabo de descubrir onde se esconde o dentista de Auschwitz.

Epílogo.

Este texto é totalmente autobiográfico. Non hai nada inventado nel, a excepción da utilización dos adxectivos e dalgunhas conclusións que pretenden explicar o comportamento do dentista e a súa axudante.

Despois de pasar por esa experiencia sentín a necesidade de compartila cos demais. A impresión recibida foi tan intensa que non me chegaba con contala de viva voz. Quixen deixar constancia escrita para que perdurase. Quixen explicar como o ser humano pode dirixirse ao matadoiro sen mover un dedo para escapar. Quixen comprender os mecanismos que fan crer ás nosas mentes que o máis temido nunca chegará a alcanzarnos, o mecanismo que nos fai buscar unha alternativa mellor que a propia fatalidade da existencia para explicar a realidade da vida.

Optei por utilizar a ironía porque a miña dor era unha nimiedade en comparanza cos terribles sufrimentos aos que se enfrontan cada día millóns de seres humanos. Pero aínda así, no instante de sufrimento, todos formamos parte dunha soa terra doente que busca a maneira de sobrepoñerse e seguir xirando neste universo finito, pero ilimitado. Se cadra esa capacidade para aguantar as desgrazas e aceptalas sen rebelarse, sen opoñerse a elas dándolles morte, como di Hamlet no seu famoso monólogo, é unha das máis propias do ser humano. Pode ser que o sentido do humor, máis que a propia esperanza, sexa quen nos permite seguir vivindo dentro dunha sociedade tan chea de oportunidades como de inxustizas.

